

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ: ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ

Воронич К.М.

У статті розкривається зміст поняття диверсифікація та чинників, що її визначають. Проведено теоретичний аналіз методичних підходів до вивчення даної проблеми. Визначено основні напрямки диверсифікації економіки регіону в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: диверсифікація, інтеграція, підприємництво, особисті селянські господарства, фермерські господарства, агроформування.

ВСТУП

Досвід індустріально розвинутих країн світу показує, що інноваційний розвиток країни супроводжується розвитком промислової інтеграції, процесів диверсифікації та кооперації, що являються основними напрямками ефективного використання наявних факторів виробництва.

Стратегічною альтернативою розвитку і зростання підприємств в умовах ринку являється диверсифікація. Еволюційний розвиток диверсифікаційних процесів у світовій економіці засвідчив, що протягом XX століття у світовому економічному просторі диверсифікація виробництва виступила як головний напрям розвитку підприємництва [4].

Питання диверсифікації досліджували Азов Г.Л. [1], Філіппов А.В. [8], Корінько М.Д. [2], Мельник Н.Б. [3], Міньковська [4] та інші вчені-економісти, проте, й надалі неоднозначним залишається трактування поняття диверсифікації, а також той факт, що значний акцент робиться на диверсифікації підприємств, тоді як диверсифікація діяльності окремих галузей та економіки регіону в цілому потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є висвітлення методичних підходів щодо сутності поняття диверсифікація та факторів, що її визначають, а також визначення основних напрямів диверсифікації економіки регіону в сучасних умовах ринку. Для досягнення поставленої мети використано методи індукції та дедуції, метод порівняльного аналізу, монографічний метод.

1 МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ДИВЕРСИФІКАЦІЯ»

В економічній літературі зустрічається декілька визначень диверсифікації. –З економічної точки зору диверсифікація (від лат. diversus - різний і facer - робити) – це [9]:

1. Одночасний розвиток декількох або багатьох, не взаємозв'язаних технологічних видів виробництва і (або) обслуговування, розширення асортименту вироблених виробів та (або) послуг.

2. Загальна ділова практика, направлена на розширення номенклатури товарів і послуг та/або географічної території, для того, щоб розосередити ризик і знизити залежність від циклічності бізнесу.

3. Розподіл інвестицій і ризиків з різних ринків, фінансових інструментів і стратегій торгівлі.

4. Володіння найрізноманітнішими фінансовими активами, кожен з яких має різний рівень ризиків, з метою зниження загального ступеня ризику портфеля в цілому.

5. Спосіб розвитку підприємства, що полягає в освоєнні виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає не просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми [7].

Перші прояви диверсифікації виробництва належать до часів панування первіснообщинного ладу. В цей час основними її цілями були самозабезпечення продуктами харчування та задоволення побутових потреб. В індустріальному та постіндустріальному суспільстві, зокрема, в умовах командно-адміністративної економіки, рішення про диверсифікаційні зміни виробництва та вибір їх напрямків здійснювалися централізовано. Їх запровадження мало на меті досягнення збалансованості національного господарства здебільшого на загальному рівні [3]. Якщо в командно-адміністративних умовах господарювання спостерігалось урізноманітнення видів діяльності та напрямків виробництва в агроформуваннях, то перехідна економіка спричинила їх скорочення. Тому в сучасних умовах господарювання метою диверсифікації являється відновлення колишнього ступеня розвитку економіки [3].

На думку Мельник Н.Б., в умовах трансформаційної економіки пріоритет рішень про диверсифікаційні зміни виробництва в сільському господарстві за короткий період часу перемістився з макро- на мікрорівень. Саме від окремих суб'єктів господарювання тепер залежать напрямки та тенденції їх розвитку, оскільки аграрні підприємства та господарства населення самостійно визначають мету, яка має бути досягнута внаслідок запровадження тих чи інших диверсифікаційних процесів [3].

2 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Невід'ємною умовою існування ринкової економіки є наявність різноманітних суб'єктів господарювання, основу яких формують домашні господарства, підприємницький сектор та держава. Їх взаємодія через систему ринків супроводжується розвитком різноманітних організаційно-правових форм господарювання, що об'єктивно формує підґрунтя багатокладності економіки та розвитку конкуренції [5]. В сучасних умовах господарювання об'єднання інтересів всіх суб'єктів господарювання та максимальне використання наявного природно-ресурсного потенціалу повинно відбуватися на основах інтеграції та кооперації виробництва, шляхом диверсифікації економіки регіону.

Сьогодні основними виробниками сільськогосподарської продукції в регіоні виступають особисті селянські господарства, що забезпечують її виробництво на 80% і складають основу мікробізнесу в області. Проте, в сучасних умовах господарювання, коли сільськогосподарське виробництво стає все більш високотехнологічним, виробничая рентабельність особистих селянських господарств значно знижується, що призводить до зuboжіння і деградації села. За результатами соціологічного дослідження було виявлено, що протягом 2001-2010 років в Закарпатській області спостерігалася тенденція до скорочення господарств населення, які функціонують безпосередньо в сільському господарстві на 17,2%. В гірських районах області, де зосереджено близько 26% всіх селянських господарств, їх кількість за аналізований період скоротилася із 77,1 до 62,6 тис. одиниць, що спричинило скорочення кількості зайнятих у зазначених районах.

Вирішення цих проблем лежить на шляху диверсифікації діяльності особистих селянських господарств, зменшення долі сільськогосподарського виробництва за рахунок розвитку альтернативних видів діяльності – народних промислів та ремесел, будівництва, організації відпочинку для міських жителів, розвиток сфери обслуговування на селі [10]. Особливо важлива роль відводиться розвитку сільського зеленого туризму. В ході проведення соціологічного дослідження було отримано дані по кількості сільських садів у гірських районах Закарпатської області (таблиця 1).

Таблиця 1 Кількість сільських садів у гірських районах Закарпатської області (2010 рік)

Назва району	Кількість сільських садів, од.	У відсотках до загальної кількості, %
<u>Воловецький</u>	110	33
<u>Рахівський</u>	95	28
<u>Великоберезнянський</u>	48	14
Іршавський	28	8
<u>Міжгірський</u>	22	7
<u>Перечинський</u>	14	4
<u>Хустський</u>	10	3
<u>Тячівський</u>	5	1,5
Мукачівський	2	0,5
Всього по області	334	100

*Розраховано за результатами соціологічного дослідження

Як видно з таблиці 1, на Закарпатті офіційно зареєстровано 334 сільські садиби. Найбільша їх кількість знаходиться у Воловецькому, Рахівському та Великоберезнянському районах, що пояснюється можливістю крупнорічного прийому туристів у зазначених районах області (взимку – гірськолижний, влітку – пішоходний та велотуризм). Крім осіб, безпосередньо задіяних в обслуговуванні туристів, вигоду отримують також представники суміжних бізнесів: громадського харчування, транспорту, будівництва, тощо. Стимулюється також виробництво сільськогосподарської продукції у сусідніх господарствах, що пов'язано зі зростанням місцевого попиту. Таким чином, розвивається економіка села, відновлюється та відроджується його культура і побут, створюється мотивація до збереження та покращення екологічного стану довкілля [10].

Зауважимо, що поряд з мікробізнесом в області функціонують більш крупні, так звані, фермерські господарства, основною ознакою яких являється наявність завершеного циклу виробництва продукції. У таблиці 2 зазначено динаміку кількості фермерських господарств в Закарпатській області протягом 2001-2010 років.

Таблиця 2 Динаміка кількості фермерських господарств в Закарпатській області (2001-2010 рр.)

Кількість
Назва району фермерських господарств, од.

	2001 р.	2006 р.	2009 р.	2010 р.
Берегівський	305	317	298	300
Великобerezнянський	8	14	9	9
Виноградівський	424	423	430	428
Воловецький	16	3	11	11
Іршавський	45	96	91	97
Міжгірський	9	4	19	18
Мукачівський	200	234	220	196
Перечинський	5	9	13	13
Рахівський	52	68	60	58
Свалявський	22	11	34	23
Тячівський	83	83	89	85
Ужгородський	263	330	319	311
Хустський	27	30	59	67
Всього по області	1459	1622	1652	1616

* Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 рік, с.139-141

Як видно з таблиці 2, кількість фермерських господарств в Закарпатській області становить близько 1600 одиниць. Найбільша кількість фермерських господарств протягом аналізованого періоду зареєстрована у Берегівському, Виноградівському, Мукачівському та Ужгородському районах, в той час як у гірських районах їх кількість є мінімальною (близько 10 фермерських господарств), що зумовлює потребу в стимулюванні розвитку фермерських господарств у Воловецькому, Великобerezнянському, Міжгірському та в Рахівському районі області.

Диверсифікація діяльності фермерів з метою максимізації прибутків надає їм конкурентні переваги перед іншими суб'єктами господарювання і забезпечує:

- виживання в сучасних нестабільних умовах господарювання;
- отримання економічної вигоди;
- своєчасність виконання сільськогосподарських робіт;
- задоволення власних споживчих потреб;
- нівелювання сезонності виробництва;
- зниження залежності від постачальників [3].

Слід відзначити, що на сьогодні розвиток фермерства в Закарпатській області являється одним із перспективних напрямів розвитку економіки регіону, оскільки господарство фермерського типу – це одна з найбільш ефективних форм господарювання з високою агрокультурою, належним рівнем організації виробництва, бережливим відношенням до землі та оптимальною впорядкованістю території. Особливістю такої впорядкованості є те, що у фермерських господарствах поєднуються в одну цілісну модель використання землі, її захист від ерозійних процесів і антропогенних явищ, розміщення житла, присадибної ділянки, господарського комплексу з необхідними інженерними комунікаціями, збалансованою структурою угідь та посівів сільськогосподарських культур.

Одним із шляхів диверсифікації регіональної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності являється відродження сільської промисловості, оскільки глибокі структури розвитку диверсифікованої економіки в силу ефекту мультиплікатора дасть поштовх до створення нових сфер докладання праці, розвитку бізнесу, зростання зайнятості та рівня дох

ВИСНОВКИ

Аналіз сутності категорії диверсифікація засвідчив, що науковці відводять важливу роль даному процесу в розвитку соціально-економічного життя суспільства, оскільки в сучасних умовах господарювання диверсифікація виступає як головний напрям розвитку підприємництва та збалансованого розвитку економіки. Основою процесів диверсифікації являється узгодження інтересів всіх функціонуючих суб'єктів господарювання, яке базується на основах інтеграції та кооперації виробництва, що, в свою чергу, об'єктивно формує підґрунтя багатокладності економіки та розвитку конкуренції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев. – М.: Е & М, 1996. – 230 с.
2. Корінко М. Д. Оцінка результатів диверсифікації діяльності підприємства / М.Д. Корінко // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №3. – С. 52-57.
3. Мельник Н.Б. Цілі диверсифікації виробництва в сільському господарстві на пореформеному етапі його розвитку // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - №4 (2).
4. Мінковська М.В. Управління диверсифікаційними процесами на підприємствах України Суми. – 2008 (автореферат).
5. Пітюлич М.М., Чакий О.І. Домогосподарства: соціально-економічні трансформації (регіональний аспект дослідження) : Монографія. – Ужгород: ВАТ "Патент", 2009. – 168 с.
6. Статистичний щорічник районів і міст Закарпатської області за 2009 рік, ч.1. – Ужгород, 2010.
7. Швайка Л. А. Планування діяльності підприємства: Навчальний посібник. - Львів : Магнолія плюс, 2004. - С. 47-51.
8. Филиппов А.В. Диверсификация как способ повышения адаптивных качеств предприятия // Вісник Донецького університету. Серія «Економічні науки». – 2000. – № 2. – С.72-76.

[Воронич Кристина Мирославівна](#), аспірант кафедри економічної теорії Ужгородського національного університету, мол. наук. співроб. Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, тел. 095 395-42-86, e-mail: kristina_22@mail.ru